

**ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З КАМПАНЕНТАМ ДУША
Ў АСПЕКЦЕ ЛАКУНАРНАСЦІ
(на матэрыяле рамана Івана Мележа “Людзі на балоце”
і яго перакладу на нямецкую мову)**

Старасціна Ганна Міхайлаўна
Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова”
(г. Магілёў, Беларусь)

У артыкуле даследуецца з’ява фразеалагічнай лакунарнасці адносна нямецкай мовы. Разглядаюцца ФА з кампанентам душа, вылучаныя з рамана І. Мележа “Людзі на балоце”, і іх карэляты ў нямецкай мове.

Параўнальна-супастаўляльнае вивучэнне дзвюх моў дае магчымасць выявіць адзінкі, якія не маюць раўназначнага адпаведніка ў суадноснай мове. У гэтым выпадку гавораць пра з’яву лакунарнасці, апісаную ў працах Г.В. Быкавай, І.А. Стэрніна, В.Л. Мураўёва, І.Р. Шкрабы, І.С. Роўды і інш., дзе раскрываецца сутнасць гэтай катэгорыі, аднак не вырашаецца пытанне наконт адзінага вызначэння паняцця “лакуна”, як і не падаецца іх адзіная класіфікацыя. Мы, як і Л.К. Байрамава, лічым неабходным вылучаць у якасці галоўных кампанентаў названай катэгорыі *лакунарныя адзінкі* і *лакуны* (іх нумаваныя карэляты) [1, с. 22].

Лакунарныя адзінкі, як нацыянальна спецыфічныя элементы культуры, фіксуюць тое, што важна для носбітаў адной мовы і не адзначаецца іншымі. У сувязі з гэтым лакунарныя адзінкі і лакуны магчыма вылучыць толькі ў межах супастаўляльнай пары моў. Паводле слухнага меркавання І.С. Роўды, “колькасць лакун і структура іх запаўняльнікаў будзе залежыць ад таго, якія канкрэтна мовы параўноўваюцца” [2, с. 34].

Лакунарнасць можа выяўляцца не толькі на лексічным узроўні, але і на фразеалагічным. Разгледзім гэту з’яву на прыкладзе фразеалагічных адзінак (ФА) з кампанентам *душа*, вылучаных з рамана Івана Мележа “Людзі на балоце”.

Пры аналізе фактычнага матэрыялу было ўстаноўлена, што 37 беларускамоўным ФА з кампанентам *душа* ў перакладзе на нямецкую мову адпавядае толькі 4 ФА з кампанентам *die Seele* (душа), 8 ФА з кампанентам *das Herz* (сэрца), 25 ФА перададзены іншымі сродкамі (як фразеалагічнымі, так і нефразеалагічнымі) або апушчаны. Гэта сведчыць аб тым, што беларускамоўныя ФА з кампанентам *душа* маюць выразную нацыянальную семантыку.

Матэрыял даследавання паказвае, што асноўнымі лінгвістычнымі і экстралінгвістычнымі фактарамі фарміравання лакунарных фразеалагічных адзінак з’яўляюцца наступныя:

1. Некангруэнтнасць у структуры наймення.

Лакунарнымі адносна нямецкай мовы з’яўляюцца такія ФА, як *вярэдзіць душу*, *да душы*, *ад душы*, *душа не ляжыць*, у чым *душа трымаецца*, *адводзіць душу*, *кывіць душой*. Гэтыя ФА не маюць у нямецкай мове фразеалагічнага адпаведніка, хаця іх значэнне можа быць перададзена іншымі сродкамі, бо, на думку І.С. Роўды, “любая мова не дапускае наяўнасці нявыражанага зместу” [3, с. 3]. Напрыклад: – *Ты ўсё пра Дзятліка свайго думаеш. Таксама – кавалера знайшла! – Які е, абы да душы* [4, с. 114]. // “*Du denkst bloß immer an deinen Dsjazel. Da hast du dir ja den Richtigen ausgesucht!*” “*Egal, wie er ist, Hauptsache, er gefällt mir*” [5, с. 118]. Параўн.: бел. *да душы* (‘падабаецца’) – нем. *gefallen* (‘падабацца’).

У дадзеным выпадку ФА *да душы* з’яўляецца фразеалагічнай лакунарнай адзінкай у беларускай мове, а ў нямецкай мове існуе фразеалагічная лакуна, якая запаўняецца дзеясловам *gefallen*.

2. Несупадзенне семантычнага аб'ёму карэлятаў.

Семантычны аб'ём фразеалагізмаў суадносных моў можа не супадаць. Так, ФА беларускай мовы *душа баліць* (*балець душой*) актуалізуе ў розных кантэкстах наступныя значэнні:

1) **моцна хвалявацца за каго-н., шкадаваць каго-н., адчуваць жаль да каго-н.:** – *Пакарае ён (Бог) цябе за такія твае словы, Міканорко! Ой, не сцярпіць ён, **баліць** мая **душа**!* [4, с. 167]. // “Für solche Worte wird dich Gott bestrafen, Mikanorka! Ach, er wird's nicht dulden, **das tut mir in der Seele weh!**” [5, с. 217]. Параўн.: бел. *душа баліць* (‘хто-н. моцна непакоіцца, перажывае за каго-н.’) – ням. *es tut einem in der Seele weh* (‘душа баліць’);

2) **перажываць з-за чаго-н., быць у стане душэўнага неспакою ў сувязі з чым-н.:** *І доўгімі днямі і лямчэ даўжэйшымі ў крыўднай бессні начамі думаў, **балеў душой** па дамоўцы, па недамалочаным жыццё.* [4, с. 103]. // *Und die ganzen langen Tage und die noch längeren Nächte mit ihrer qualenden Schlaflosigkeit grübelte er, **sehnte sich** nach Hause, nach dem noch nicht fertiggemahlenen Roggen.* [5, с. 131]. Параўн.: бел. *балеў душой* (‘адчуваў трывогу, перажываў’) – ням. *sich sehnen* (дасл. ‘тужыць, сумаваць’);

3) **шкадаваць аб чым-н., бедаваць з прычыны чаго-н.:** *Думала (Ганна), **балела душой**: як багата бяды выпадае чалавеку за іншы адзін крок* [4, с. 247]. // *Voll bitterer Reue dachte sie: Welch großes Unglück erwächst manchmal aus einem einzigen falchen Schritt!* [5, с. 322]. Параўн.: бел. *балела душой* (‘бедавала’) – ням. *voll bitterer Reue* (дасл. ‘поўны горкага раскаяння’);

4) **пакутаваць:** *Калі яна бачыла ў думках гэты час, у яе так **балела душа**, што смерць здавалася ёй радасцю* [4, с. 352]. // *Wenn sie sich das ausmalte, litt sie so sehr, dass ihr der Tod wie etwas Tröstliches vorkam* [5, с. 463]. Параўн.: бел. *баліць душа* (‘хто-н. церпіць пакуты’) – ням. *leiden* (дасл. ‘пакутаваць’).

Як можна заўважыць, ФА *душа баліць* (*балець душой*) мае эквівалент толькі па першаму значэнню, у астатніх выпадках назіраецца з’ява фразеалагічнай лакунарасці.

3. Асаблівасці нацыянальнага светаўспрымання.

Лакунарнымі з’яўляюцца і тыя ФА, якія маюць культурную семантыку, г.зн. нясуць інфармацыю аб нацыянальных каштоўнасцях, менталітэце народа. ФА з кампанентам *душа* выяўляюць асаблівасці нацыянальнага светабачання, бо ў многіх культурах душа ўспрымаецца як унутраны, псіхічны свет чалавека, адказны за перажыванні, пачуцці і думкі.

Аналіз фактычнага матэрыялу паказаў, што кампанент ФА *душа* пры перакладзе на нямецкую мову часта замяняецца кампанентам *сэрца*, напрыклад: *Нават тое, як спакойна сядзела, чакала свайго дачка, таксама **вярэдзіла яго душы*** [4, с. 369]. // *Wie seine Tochter dasaß und ihrem Schicksal entgegensah, ging ihm zu Herzen* [5, с. 484]. Параўн.: бел. *вярэдзіць душы* (‘выклікаць неспакой, хваляванне, трывогу’) – ням. *etw. geht j-m zu Herzen* (‘нешта глыбока закранае’).

Апазіцыя *душа / сэрца* сустракаецца даволі часта і сведчыць аб найбольшай значнасці для носьбітаў беларускай мовы пачуццёвага, духоўнага ўспрыняцця навакольнага свету, а для носьбітаў нямецкай мовы – рацыянальнага.

Такім чынам, фразеалагічныя лакунарныя адзінкі беларускай мовы актуалізуюць важныя для народа паняцці, рэаліі, ацэнкі і катэгорыі, якія вядомы і нямецкаму народу, аднак не атрымалі вербальнага выражэння. Прычынай узнікнення лакунарных моўных адзінак могуць быць як лінгвістычныя, так і экстралінгвістычныя фактары (асабліва сці нацыянальнага светаўспрымання, адрозненні ў матэрыяльных і сацыяльных умовах жыцця і інш.).

Літаратура

1. Байрамова, Л. К. Лингвистические лакунарные единицы и лакуны / Л. К. Байрамова // Вестник Челябинского государственного университета. Вып. 58, Филология. Искусствоведение. – 2011. – № 25 (240) – С. 22-28.
2. Роўда І. С. Лексічныя лакуны беларускай мовы / І. С. Роўда // Роднае слова. – 1993. – № 10. – С. 34–38.
3. Роўда І. С. Рознаўзроўневая намінацыйная адпаведнасць беларускай і рускай моў (у сувязі з праблемай лексічных лакун) / І. С. Роўда. – Мінск: БДУ, 1999. – 170 с.
4. Мележ, І. Збор твораў : у 10 т. / І. Мележ. – Мінск : Маст. літ., 1983. – Т. 5 : Людзі на балотце : Раман з «Палескай хронікі». – 415 с.
5. Melesh, I. Menschen im Sumpf / I. Melesh. – Berlin : Verlag Volk und Welt, 1974. – 519 с.